

ANNA CHCIAŁOWSKA\*

## Wyjaśnienie problematyki celebracji pogrzebu kościelnego wraz z ujęciem historycznym

Niniejszy artykuł zmierza do wskazania, że pogrzeb kościelny powinien być duchową pomocą dla osoby zmarłej w całkowitym oczyszczeniu jego duszy, co jest niezbędne do osiągnięcia pełni zbawienia, ponieważ to właśnie podczas Mszy świętej dokonuje się pełne ofiarowanie Bogu osoby zmarłej oraz jej oczyszczenie.

Zostaną w nim poruszone również aspekty związane z prawem do pogrzebu kościelnego, gdzie bardzo istotne znaczenie ma okazanie szacunku ciału, bądź prochom osoby zmarłej, poprzez pokropienie wodą święconą, okadzenie i złożenie ciała lub prochów w poświęconym miejscu<sup>1</sup>.

Katechizm Kościoła Katolickiego wyjaśnia, że „Ciała zmarłych powinny być traktowane z szacunkiem i miłością wypływającą z wiary i nadziei zmarłych wstania. Grzebanie zmarłych jest uczynkiem miłosierdzia względem ciała; jest uczczeniem dzieci Bożych, będących świątynią Ducha Świętego”<sup>2</sup>.

Należy podkreślić, że pogrzeb bez obrzędów liturgicznych nie jest pogrzebem kościelnym, nawet wtedy, gdy nastąpił on na cmentarzu kościelnym lub w innym poświęconym miejscu. Prawo do pogrzebu kościelnego jest prawem podmiotowym względnym, czyli skutecznym tylko w stosunku do wspólnoty kościelnej, do której zmarły należał. Dlatego też obowiązek pogrzebu spoczywa nie na wszystkich, lecz tylko na konkretnej wspólnotie kościelnej. Z kolei prawo do pochówku jest prawem podmiotowym bezwzględnym, tzn. że nikt nie ma prawa przeszkodzić w realizacji tego prawa, ponieważ nikogo nie można pozbawić prawa do pochówku<sup>3</sup>.

---

\* Anna Chciałowska – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3450-224X>; e-mail: [anna\\_chcialowska@wp.pl](mailto:anna_chcialowska@wp.pl)

<sup>1</sup> Por. B. Margański, *Podstawy teologiczne odnowionego rytu pogrzebowego*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 27(1974), nr 1-2, s. 7.

<sup>2</sup> *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, nr 2300.

<sup>3</sup> Por. B. Margański, *Podstawy teologiczne odnowionego rytu pogrzebowego*, dz. cyt., s. 7.

## 1. Rozwój historyczny kościelnego prawa do pogrzebu

Poniżej zostanie przedstawiona historia prawa pogrzebowego od czasów pierwszych chrześcijan do czasów współczesnych, która to ewoluowała przez wieki i została skonkretyzowana początkowo w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 roku, a następnie w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Wskazany zostanie również historyczny rozwój nabożeństw oraz sposoby grzebania wiernych zmarłych w grobach.

### 1.1. Przed Soborem Watykańskim II

W historii można odnaleźć wiele śladów szacunku i czci, które były okazywane ciału ludzi zmarłych. Oznacza to, że pamięć o osobach zmarłych wywodzi się z samej natury człowieka, a jej kult był w ciągu wieków stałym składnikiem kultury i cywilizacji. Od najdawniejszych czasów miejscem spoczynku i grzebania zmarłych był cmentarz, a obowiązek pogrzebu wynikał z prawa natury. Pozostawienie ciała ludzkiego bez grzebania było traktowane jako ciężkie wykroczenie moralne<sup>4</sup>.

W Starym Testamencie urządzenie godnego pogrzebu osobie zmarłej należało do najbliższych descendentów w linii męskiej (Rdz 25,8; 50,12; 35,29; Tb 4,3; 14,10; 6,15) lub najbliższych krewnych<sup>5</sup>. Pogrzeb uważano za akt miłosierdzia. Towarzyszył mu post uczestników. Oprócz postu, wierni uczestniczący w ceremonii pogrzebu powinni byli zachować inne obrzędy, takie jak: rozdieranie szat (Rdz 37,34; 2 Sm 1,11; 3,31; 13,31), przyodziewanie w wór pokutny (Rdz 37,34) czy też zawođenje (2 Sm 1,12; 3,33)<sup>6</sup>.

Natomiast pierwsi chrześcijanie, zachowując zwyczaje Starego Testamentu, pochowali w grobie ciało Jezusa Chrystusa (Mk 15,46), który zmartwychwstał. Kult zmarłych nabrał wówczas większego znaczenia, ponieważ zaczęto głosić prawdę o zmartwychwstaniu ciał ludzkich, a w związku z tym obrzędy pogrzebu chrześcijańskiego przenikała myśl o potrzebie oddania czci ciału uświęconemu przez działanie Ducha Świętego. Pogrzeb nabrał wtedy charakteru bardziej doniosłego i uroczystego. Nie był sprawą prywatną rodziny osoby zmarłej, ale stawał się przedmiotem zainteresowania wśród całej grupy chrześcijan danej gminy. Czynnościom liturgicznym związanym z grzebaniem wiernych zmarłych, przewodniczył kapłan. Zmarli byli grzebani na miejscu pobłogosławionym, czyli na cmentarzu, który był nazywany przez pierwszych chrześcijan „dormitorium”, gdzie ich dusze jakby w sypialniach oczekiwały na zmartwychwstanie<sup>7</sup>.

<sup>4</sup> Por. S. Chudyński, *Pogrzeb*, w: *Encyklopedia Kościelna*, red. M. Nowodworski, Warszawa 1894, s. 142.

<sup>5</sup> Tamże.

<sup>6</sup> Por. A. Lipiński, *Pogrzeb u Hebrajczyków*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, opr. S. Gall i in., Warszawa 1913, s. 262-263.

<sup>7</sup> Por. tamże, s. 71-120.

Prawo, które obowiązywało w starożytności chrześcijańskiej, zakazywało również organizowania cmentarzy w obrębie miast. Chrześcijanie, stosując się to tego prawa, grzebali ciała zmarłych poza granicami miast w grobach ziemnych. Niejednokrotnie budowano w tym celu katakumby, które w okresie prześladowań były dodatkowym miejscem kultu. Składano tam ciała męczenników, a na ich grobach sprawowano Eucharystię<sup>8</sup>.

Z biegiem czasu pogrzeb chrześcijański przybrał formę rozbudowanego aktu religijnego, w którym oprócz pochówku, bardzo duże znaczenie miały czynności liturgiczne obejmujące określone pieśni oraz modlitwy mające na celu oddawanie czci Bogu, a także ubłaganie przebaczenia za nieodpokutowane grzechy zmarłego i osiągnięcie zbawienia jego duszy.

W kwestii kultu zmarłych wypowiedział się św. Augustyn w *De Civitate Dei*, stwierdzając, że nie należy pogardzać ciałem osób zmarłych, a pogrzeby wiernych winny być przepelnione pobożnością. Zalecał, aby ze szczególną troską otaczano ich groby. Św. Augustyn uważał również, że Kościół pamięta o osobach zmarłych w modlitwie wstawienniczej.

Od IV w., kiedy ustały prześladowania chrześcijan, cmentarze katolickie posiadały własną administrację. Natomiast nad grobami męczenników zaczęto budować bazyliki, bądź przenoszono ciała męczenników do nowo wybudowanych kościołów. W V w. rozpowszechnił się zwyczaj grzebania wiernych zmarłych wokół kościoła, a w VI w. dokonywano pochówków nawet w samym kościele. Każdy wierny pragnął być pochowany jak najbliżej ciała męczennika, albo jak najbliżej miejsca, gdzie sprawowano Eucharystię. Początkowo w obrębie kościoła chowano ciała męczenników, następnie osób zmarłych w opinii świętości, a dalej biskupów oraz cesarzy<sup>9</sup>. Z czasem zaczęto wznosić ołtarze na grobach męczenników.

W VI w. Cesarz Justynian I Wielki pomiął zakaz grzebania zmarłych w obrębie miast, którego wówczas już i tak nie przestrzegano na skutek prawa rzymskiego. Pogrzeb chrześcijański traktowano jako uczynek miłosierdzia. W związku z tym z tego tytułu nie pobierano opłat. Ponieważ pojawiały się nadużycia w tym zakresie, papież Grzegorz I Wielki wydał zakaz uiszczania jakichkolwiek opłat w związku z grzebaniem ciał osób zmarłych<sup>10</sup>.

Ze źródeł prawa kanonicznego wynika, że w 889 roku biskup Riculf bezwzględnie zabronił duchownym przyjmowania podarków i wszelkiego rodzaju dobrodziejstw w związku ze sprawowanym pogrzebem osoby zmarłej. Dekrety Grzegorza IX wymieniają kategorie osób, którym Kościół odmówił prawa do pogrzebu, a mianowicie są to osoby, które:

<sup>8</sup> Por. F. Puchalski, *Kwestia dozorów cmentarzy rzymsko-katolickich*, „Przegląd Katolicki” 65(1927), s. 5.

<sup>9</sup> Por. tenże, *O cmentarzach*, „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” 16(1926), nr 5, s. 195-200.

<sup>10</sup> Tamże.

- nie przynależały do wspólnoty kościelnej (np. osoby nieochrzczone);
- dopuściły się popełnienia przestępstw zagrożonych ekskomuniką, bądź interdyktem (np. heretycy i ich obrońcy);
- trwają w jawnym, notorycznym grzechu (np. samobójcy).

W wieku IX zwyczaj chowania niektórych zmarłych w okolicach budynku kościelnego został usankcjonowany prawem partykularnym, a od XII w. praktyka chowania zmarłych w kościele stała się powszechna, choć ten przywilej był zarezerwowany tylko dla osób zasłużonych dla kościoła, w którym zmarły miał być pochowany. Papież Pius V konstytucją apostolską „Cum Primus apostolatu” z dnia 1 kwietnia 1566 roku ograniczył tę możliwość, zabraniając tym samym grzebania zmarłych w kościołach bez zgody proboszcza czy rektora<sup>11</sup>.

Po Soborze Trydenckim w 1614 roku został wydany Rytuał pogrzebowy, według którego pogrzeb miał się odbywać pod przewodnictwem proboszcza, a jeśli było to możliwe także z udziałem innych duchownych. Rytuał rzymski nakazywał odmówienie pogrzebu kościelnego pewnym kategoriom osób, a mianowicie: nieochrzczonego, niewiernym, heretykom, schizmatykom, apostatami oraz innym jawnym grzesznikom, jeśli nie dali żadnych oznak żalu za grzechy<sup>12</sup>.

Do końca XVIII w. grzebanie zmarłych leżało w gestii rodziny zmarłego oraz Kościoła. Proces powstawania cmentarzy, które nie były związane z budynkiem kościelnym, został zapoczątkowany na przełomie XIX i XX wieku. Jednocześnie zlikwidowano wiele cmentarzy przykościelnych<sup>13</sup>.

Ogromne znaczenie dla rozwoju i systematyki kościelnego prawa pogrzebowego miała pierwsza promulgacja Kodeksu Prawa Kanonicznego, która została dokonana przez Benedykta XV w 1917 roku, a normy dotyczące pogrzebu zostały zawarte w III jego księdze<sup>14</sup>. Kan. 1238 wyraźnie nakazywał prowadzenie ksiąg zmarłych, podając jednocześnie treść oraz sposób dokonywania takiej adnotacji. Wspomniana norma prawna wyraźnie nakazywała grzebanie zmarłych na cmentarzach, a tym samym zakazywała chowania ciał w kościele, poza wyraźnie określonymi wyjątkami. KPK z 1917 roku zabraniał również kremacji ciał wiernych zmarłych pod sankcją pozbawienia ich pogrzebu katolickiego. Zgodnie z kodeksowymi przepisami pogrzebu kościelnego nie mogli mieć ci, którzy nie byli ochrzczeni. Wyjątek stanowili katechumeni, którzy zmarli bez przyjęcia chrztu bez własnej winy, dlatego też byli traktowani na równi z ochrzczonego. Dodatkowo kodeks odmawiał pogrzebu kościelnego osobom ochrzczonego, które zerwały łączność z Kościołem bądź tym, którzy dopuścili się przestępstwa, a ponadto nie dali przy tym żadnych oznak

---

<sup>11</sup> Tamże, s. 195-200.

<sup>12</sup> Por. W. Jaskulski, *Komu kapłani powinni odmawiać pogrzebu kościelnego*, „Przegląd Kościelny” 11(1889), s. 50-52.

<sup>13</sup> Tamże.

<sup>14</sup> Por. T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, t. II, Olsztyn 1986, s. 108-113.

skruchy<sup>15</sup>. Za osobę, która była pozbawiona takiego pogrzebu, nie można było odprawiać pogrzebowej Mszy świętej, rocznicowej, ani żadnych innych publicznych ceremonii pogrzebowych<sup>16</sup>.

Kodeks Pio-Benedyktyński stwierdzał, że Kościół katolicki ma prawo do posiadania własnego cmentarza. Było ono jednak negowane przez władze świeckie, dlatego w czasie przygotowywania aktualnej normatywy w tym zakresie podejmowano dyskusje na temat celowości utrzymania tego przepisu. Ostatecznie postanowiono zmienić przepis w KPK z 1917 roku, pozostawiając prawu partykularnemu skonkretyzowanie tej normy.

Przepisy wyżej wspomnianego Kodeksu zaczęły stawać się coraz bardziej uciążliwe i niejednokrotnie niemożliwe do zrealizowania w kontekście zmian społeczno-kulturowych<sup>17</sup>.

## 1.2. Reforma Soborowa prawa do pogrzebu kościelnego

25 stycznia 1959 roku papież Jan XXIII zapowiedział reformę KPK. Przed obradami przyszłego Soboru domagano się reformy kościelnego prawa pogrzebowego oraz wydania nowego rytuału uwzględniającego nowe warunki społeczne. Propozycje zmian, które napłynęły od Ojców Soboru z całego świata, dotyczyły głównie trzech kwestii: liturgii pogrzebu kościelnego, kremacji zwłok oraz ogólnych przepisów związanych z pogrzebem<sup>18</sup>.

Domagano się, aby liturgia pogrzebowa była zredukowana do bardziej uproszczonej formy, dzięki czemu ceremonie i obrzędy pogrzebowe stałyby się bardziej zrozumiałe dla wiernych. Ponadto wnoszono o to, aby ze względów duszpasterskich znieść stopnie uroczystości i opłat pogrzebowych. Jednak najwięcej propozycji dotyczyło problemu kremacji ciał osób zmarłych. Przełożony Zakonu Benedyktynów z Austrii, O. M. Riha już w propozycjach dotyczących KPK z 1917 roku, stwierdził, że nie powinno się odmawiać pogrzebu osobom, które wybrały kremację bez nienawiści do wiary czy Kościoła.

Biskup I. M. Emanuel w propozycji z 14 sierpnia 1959 roku zasugerował, aby udzielać pogrzebu kościelnego małżonkom akatolickim, którym w związku z zawarciem małżeństwa katolickiego i ze względu na katolickie wychowanie dzieci, odmówiono pogrzebu akatolickiego. Domagano się również, aby pogrzebu kościelnego udzielać chrześcijanom, którzy należą do Kościołów wschodnich, jeśli umarli w dobrej wierze w miejscu, gdzie nie mają swoich kłanów<sup>19</sup>.

<sup>15</sup> Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. II, Opole 1958, s. 409-412.

<sup>16</sup> Por. J. Gołąb, *Prawo do pogrzebu i jego wykonanie w prawie kanonicznym i polskim*, Warszawa 2004, s. 27-32; T. Szwagrzyk, *Samobójstwo i pogrzeb kościelny*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 14(1961), s. 235.

<sup>17</sup> Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, dz. cyt., s. 409-412.

<sup>18</sup> Por. F. Greniuk, *Odnowa liturgii pogrzebowej. Materiały pomocnicze do wykładów z liturgiki*, red. F. Blachnicki, Lublin 1970, s. 219-220.

<sup>19</sup> Por. J. Gołąb, *Prawo do pogrzebu...*, dz. cyt., s. 34-35.

### 1.3. Zmiany soborowe oraz nowe „Ordo Exsequiarum”

Powyżej przedstawiona problematyka znalazła swoje odzwierciedlenie podczas obrad Soboru Watykańskiego II. Komisja, która zajmowała się przygotowaniem Konstytucji „De Sacra Liturgia”, omówiła problematykę związaną z obrzędami pogrzebu kościelnego. Tekst dotyczący obrzędów pogrzebu został przyjęty w niezmienionej formie podczas Zgromadzenia Generalnego IV Komisji Ogólnej, która zajmowała się przygotowaniem schematów tekstów Soboru dnia 22 października 1962 roku<sup>20</sup>.

Ojcowie Soborowi ukazali to, w jakich kierunkach powinna iść odnowa obrzędów pogrzebowych: „Obrzęd pogrzebowy powinien jaśniej wyrażać paschalny charakter śmierci chrześcijanina i lepiej odpowiadać warunkom i tradycjom poszczególnych regionów, również co do koloru szat liturgicznych”<sup>21</sup>. Nowe obrzędy pogrzebu kościelnego były owocem prac dwudziestej trzeciej grupy roboczej Rady Wykonawczej Konstytucji o Świętej Liturgii, powołanej w 1964 roku. Postanowienia soborowe zostały zrealizowane w nowym „Ordo Exsequiarum”, które 15 sierpnia 1969 roku ogłosiła w dekrecie Kongregacja Kultu Bożego.

Odnowa liturgii pogrzebowej, która została rozpoczęta przez Sobór Watykański II i wprowadzona w życie przez nowe „Ordo Exsequiarum”, a także inne dokumenty posoborowe dokonały wielu zmian w kościelnym prawie pogrzebowym. „Ordo Exsequiarum” zmieniło samo pojęcie pogrzebu kościelnego, ponieważ dotychczas pogrzeb kościelny obejmował ogół czynności i modlitw liturgicznych, w skład których wchodziły: przeniesienie ciała osoby zmarłej do kościoła, odprawienie tam nabożeństwa pogrzebowego, a następnie złożenie ciała w miejscu prawnie do tego przeznaczonym. Nowe „Ordo Exsequiarum” wszystkie elementy tak rozumianego pogrzebu kościelnego pomija, odnosząc się tylko do pierwszego etapu z trzech możliwych wariantów ceremonii pogrzebowych<sup>22</sup>.

Ponadto „Ordo Exsequiarum” nakazuje, iż jeśli nie ustali się, że zmarły wybrał kremację swojego ciała z pobudek przeciwnych religii chrześcijańskiej, to można odprawiać nabożeństwo pogrzebowe według wariantu, który był uznawany w danym regionie, a ceremonie przewidziane w kaplicy pogrzebowej lub przy grobie, mogą odbywać się również w sali krematorium, jeśli nie byłoby innego miejsca<sup>23</sup>.

Należy również zaznaczyć, że obowiązującą moc stracił kan. 1230 § 5 KPK z 1917 roku, zgodnie z Instrukcją Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich „Venite seorsum” z dnia 15 sierpnia 1969 roku. Kanon ten dotyczył życia kontemplacyjnego i klauzury mniszek. Nakazywał on, aby zmarłą

<sup>20</sup> Tamże, s. 36.

<sup>21</sup> Por. F. Greniuk, *Odnowa liturgii pogrzebowej*, dz. cyt., s. 220.

<sup>22</sup> Por. S. Szamota, *Odnowiony ryt chrześcijańskiego pogrzebu*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 25(1972), nr 4-5, s. 252-256.

<sup>23</sup> Tamże.

w klasztorze mniszkę do progu klauzury odprowadzały inne współsiostry, gdyż nawet uprawniony do odprawiania pogrzebu kapłan, nie mógł przekroczyć klauzury. Instrukcja wyżej wymienionej kongregacji pozwalała duchownemu celebransowi pogrzebu oraz ministrantom przekroczyć próg klauzury w celu odmówienia przewidzianych modlitw<sup>24</sup>.

„Ordo Exsequiarum” zaznacza, że przy organizacji liturgii związanej z pogrzebem, powinna być przestrzegana zasada „specyfikacji funkcji” we wspólnocie Ludu Bożego. W liturgii pogrzebowej w tej sytuacji szczególne zadanie spoczywa na rodzinie zmarłego, do której należy troska o zajęcie się organizacją pogrzebu, jak też na wspólnocie parafialnej oraz samym kapłanie, który jako wychowawca wiary i szafarz pocieszenia przewodniczy czynnościom liturgicznym i sprawuje Eucharystię<sup>25</sup>.

#### **1.4. Projekt Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1982 r.**

28 października 1981 roku Papieaska Komisja do spraw Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku, przyjęła na posiedzeniu plenarnym, zrewidowany schemat nowego kodeksu. Jego nowy schemat został przedstawiony do zatwierdzenia papieżowi Janowi Pawłowi II, a następnie opublikowany 25 marca 1983 roku. Kościelne prawo pogrzebowe zostało umieszczone, jak w poprzednim KPK, w księdze IV „De ecclesiae munere sanctificandi”, zaś kanony dotyczące nabożeństwa pogrzebowego znalazły się w II części nowego Kodeksu: „De ceteris actibus divini”, pod tytułem III „De exequiis ecclesiasticis” w kan. 1240-1243<sup>26</sup>.

#### **1.5. Pogrzeb kościelny według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.**

Tytuł poprzedniego kodeksu łączył normy, które dotyczyły pogrzebu kościelnego z przepisami odnoszącymi się do cmentarzy. Taki układ z poprzednio obowiązującego KPK został zachowany w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich w kan. 874-879.

Porównując poprzednio obowiązujący kodeks z KPK z 1983 roku, należy zaznaczyć, że znacznie uproszczono dyscyplinę odnoszącą się do pogrzebu kościelnego poprzez rezygnację ze szczegółowych rozgraniczeń, a w wielu kwestiach odsyłając do prawa partykularnego bądź uzależniając niektóre kwestie od decyzji ordynariusza miejsca. Czterdzieści kanonów, które dotyczyły prawa do pogrzebu kościelnego posiadał KPK z 1917 roku, natomiast w KPK 1983 roku zredukowano je do dziesięciu, a pozostałe cztery, poświęcone zostały cmentarzom. Szczegółowe normy związane z pogrzebem kościelnym znajdują się przede wszystkim w „Obrzędach pogrzebu”<sup>27</sup>. Polski przekład „Ordo Exsequiarum” zatwierdziła 152 Konferencja Episkopatu Polski 29 kwietnia 1976 roku.

<sup>24</sup> Por. F. Greniuk, *Odnova Liturgii Pogrzebowej*, dz. cyt., s. 224-227.

<sup>25</sup> Por. J. Gołąb, *Prawo do pogrzebu...*, dz. cyt., s. 42-43.

<sup>26</sup> Tamże, s. 46-47.

<sup>27</sup> Por. J. Krukowski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. III/2, cz. 2, *Uświęcające zadanie Kościoła. Pozostałe akty kultu Bożego*, Poznań 2010, s. 386.

Niniejszy przekład „Obrzędów pogrzebu” został potwierdzony przez Świętą Kongregację dla Sakramentów i Kultu Bożego 10 czerwca 1976 roku<sup>28</sup>.

Należy zauważyć, jeśli chodzi o aktualne przepisy prawa pogrzebowego, zawsze należy mieć na uwadze podwójne ustawodawstwo, czyli przepisy prawa kanonicznego, a także ustawodawstwo państwowe. W związku z tym najpierw zostaną omówione normy kościelne odnośnie prawa pogrzebowego, a następnie aktualne przepisy prawa polskiego.

## 2. Szafarz nabożeństwa pogrzebowego

Szafarzem nabożeństwa pogrzebowego jest odpowiedni kapłan, który przewodniczy obrzędom pogrzebowym. Obrzędy pogrzebowe, z wyjątkiem Mszy świętej, mogą być celebrowane także przez diakona, natomiast Konferencja Biskupów za zgodą Stolicy Apostolskiej może wyznaczyć osobę świecką, ale tylko wtedy, kiedy wymaga tego szczególna sytuacja duszpasterska<sup>29</sup>.

### 2.1. Kapłan

Szafarzem nabożeństwa pogrzebowego jest przede wszystkim kapłan, czyli prezbiter lub diakon, który trwa w hierarchicznej wspólnoty Kościoła, jest wolny od cenzury, ekskomuniki, interdyktu bądź suspensy.

Obrzędy pogrzebu kościelnego w sposób bardzo wyraźny przedstawiają obowiązki kapłanów, do których należą:

- obecność przy chorych i umierających, jak nakazano w jednym z rozdziałów Rytuału Rzymskiego;
- pouczanie o znaczeniu chrześcijańskiej śmierci;
- pocieszanie rodziny zmarłego, łagodząc w ten sposób ich ból;
- wspomaganie rodziny zmarłego i razem z nią przygotowywanie godnego odprawienia pogrzebu kościelnego;
- odpowiednie połączenie liturgii za osoby zmarłe z życiem liturgicznym parafii i posługą duszpasterską<sup>30</sup>.

### 2.2. Diakon

Diakon będący szafarzem nabożeństwa pogrzebowego może celebrować obrzędy pogrzebowe z wyjątkiem odprawiania Mszy świętej. Powyższe stwierdzenie potwierdzają „Obrzędy pogrzebu”, a także Katechizm Kościoła Katolickiego, który wśród uprawnień diakona wymienia prowadzenie pogrzebu: „Do diakonów należy między innymi asystowanie biskupowi i prezbiterom przy celebracji Boskich misteriów, szczególnie Eucharystii, jej udzielanie, asystowanie przy zawieraniu małżeństwa i błogosławienie go, głoszenie Ewangelii

<sup>28</sup> Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2005, s. 5.

<sup>29</sup> Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Obrzędy pogrzebu*, dz. cyt., nr 19, s. 17.

<sup>30</sup> Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Obrzędy pogrzebu*, dz. cyt., nr 19, s. 21-22; J. Gołąb, *Prawo do pogrzebu...*, dz. cyt., s. 95.

i przepowiadanie, prowadzenie pogrzebu i poświęcanie się różnym posługom miłości<sup>31</sup>.

### 2.3. Wierny świecki

Szafarzem obrzędu pogrzebowego może być również osoba świecka, pod warunkiem, że Konferencja Biskupów za zgodą Stolicy Apostolskiej wyznaczy taką osobę, ale tylko wtedy, kiedy wymaga tego sytuacja duszpasterska. Dopuszcza się sytuację, w której wierny świecki, w razie braku kapłana bądź diakona, odprawiał pierwszą formę stacji w domu zmarłego i na cmentarzu oraz<sup>32</sup>.

## 3. Właściwy szafarz oraz miejsce celebracji pogrzebu kościelnego

Kan. 290 § 2 oraz kan. 530 n. 5 KPK z 1983 roku przewidują, że właściwym szafarzem nabożeństwa pogrzebowego jest przede wszystkim proboszcz własny zmarłego. Jednak KPK z 1983 roku nie zawiera regulacji dotyczącej szafarstwa wszystkich stopni święceń<sup>33</sup>.

Przez kościół, w którym odbywają się nabożeństwa pogrzebowe, należy rozumieć budowlę zgodnie z prawem dedykowaną bądź poświęconą, o czym mowa od kan. 1177 do 1179 i w kan. 1214 i 1219 KPK z 1983 roku<sup>34</sup>. Obrzędy pogrzebu tylko w jednej sytuacji nie zezwalają na pogrzeb w kościele. Zakaz ten dotyczy kościoła, w czasie od Wielkiego Czwartku wieczorem do Wielkiej Soboty włącznie, w którym odbywa się adoracja Najświętszego Sakramentu<sup>35</sup>.

Przepisy kan. 1177-1179 KPK z 1983 roku pozwalają wyróżnić następujące rodzaje kościołów nabożeństwa pogrzebowego: własny kościół parafialny zmarłego, kościół wybrany na miejsce pogrzebu kościelnego przez wiernego zmarłego lub osoby odpowiedzialnej za jego urządzenie, kościół miejsca śmierci wiernego czy też kościół katedralny, kościół zakonny i kościół seminarjny. Z reguły nabożeństwo pogrzebowe powinno się odbyć w kościele parafialnym wiernego zmarłego, o czym mowa w kan. 1177 § 1 KPK z 1983 roku<sup>36</sup>.

W niniejszym podrozdziale zostanie omówiona problematyka właściwego szafarza osób świeckich, duchownych i zakonników oraz uprawnienie tych podmiotów do kościoła lub kaplicy, w której ma odbyć się ich pogrzeb.

<sup>31</sup> KKK, dz. cyt., nr 1570; Konferencja Episkopatu Polski, *Obrzędy pogrzebu*, dz. cyt., nr 19.

<sup>32</sup> Por. tamże.

<sup>33</sup> Por. J. Krukowski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. II/I, księga II, *Lud Boży*, Poznań 2005, s. 115-116; 434-435.

<sup>34</sup> Por. J. Krukowski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. III/2, cz. 2, *Uświęcające zadanie Kościoła*, dz. cyt., s. 389-393.

<sup>35</sup> Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja liturgiczno-duszpasterska Episkopatu Polski o pogrzebie i modlitwach za zmarłych*, w: *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2005, nr 12, s. 26.

<sup>36</sup> Por. J. Krukowski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. III/2, cz. 2, *Uświęcające zadanie Kościoła*, dz. cyt., s. 389-393.

### **3.1. Szafarz właściwy pogrzebu oraz uprawnienie do kościoła osób świeckich**

Zgodnie z treścią kan. 1177 § 1 KPK z 1983 roku należy stwierdzić, że właściwym szafarzem pogrzebu kościelnego jest przede wszystkim proboszcz własny zmarłego. Kan. 107 § 1 KPK z 1983 roku daje wyraz, że proboszczem własnym wiernego zmarłego jest proboszcz tej parafii, na której terenie zmarły posiadał stałe lub tymczasowe zamieszkanie, natomiast parafią własną, w myśl kan. 107 KPK z 1983 roku, jest ta, w której wierny zmarły posiadał stałe lub tymczasowe miejsce zamieszkania, bez względu na to, czy miała ona charakter terytorialny czy też personalny. W związku z tym dla tułacza oraz dla wiernego, którzy posiadają stałe lub tylko tymczasowe miejsce zamieszkania na terenie danej diecezji, szafarzem właściwym pogrzebu kościelnego w takiej sytuacji jest proboszcz miejsca zgonu. W przypadku pogrzebu kościelnego dziecka i małoletniego proboszczem własnym jest proboszcz tego, którego władzy dziecko podlega, np. rodzic, rodzice, opiekun, opiekunowie oraz kurator<sup>37</sup>.

Wśród zadań specjalnie powierzonych proboszczowi jest właśnie odprawianie pogrzebów kościelnych. Z proboszczem własnym zrównani są administrator parafialny oraz kapłan, którym zostało powierzone duszpasterstwo w parafii tymczasowej. Prawo do celebracji pogrzebu kościelnego posiadają także duchowni, którzy pełnią posługę duszpasterską w parafii własnej zmarłego. W szczególności chodzi tu o wikariuszy parafialnych, a także rektorów kościoła, którzy znajdują się w obrębie parafii. W przypadku rektora kościołów może on celebrować pogrzeb kościelny tylko za zgodą proboszcza bądź z nakazu ordynariusza miejsca. Proboszcz ma jednak pierwszeństwo w odprawianiu pogrzebu kościelnego przed innymi kapłanami, którzy pracują na terenie jego parafii<sup>38</sup>.

Kan. 1177 § 2 KPK z 1983 roku daje możliwość wyboru kościoła nabożeństwa pogrzebowego (innego niż parafialny) każdemu wiernemu, który posiada zdolność do czynności prawnych, a jednocześnie wiernemu, który nie został pozbawiony prawa do pogrzebu kościelnego. Takiego wyboru wierny ma prawo dokonać na kilka sposobów, a mianowicie: osobiście poprzez słowne bądź pisemne oświadczenie woli, przez swojego pełnomocnika lub poprzez innych jego prawnych zastępców, np. rodziców, dzieci. Prawo do wyboru innego kościoła nabożeństwa pogrzebowego niż kościół parafialny wiernego zmarłego zostało jednak uzależnione od uprzedniego zawiadomienia własnego proboszcza wiernego zmarłego o dokonanej wyborze i uzyskaniu zgody zarządcy kościoła, który został wybrany. Natomiast gdyby śmierć nastąpiła poza własną parafią, a ciało zmarłego z różnych przyczyn nie zostałyby przeniesione do własnego bądź innego wybranego kościoła, miejsce obrzędów pogrzebu kościelnego jest kościół parafii, gdzie śmierć nastąpiła<sup>39</sup>.

---

<sup>37</sup> Tamże.

<sup>38</sup> Tamże.

<sup>39</sup> Tamże.

Należy również podkreślić, że kan. 1181 KPK z 1983 roku reguluje kwestię wykluczenia wszelkich wyróżnień w ceremoniach pogrzebowych, by obřędy pogrzebu były sprawowane niezależnie od złożonej ofiary<sup>40</sup>.

### **3.2. Szafarz właściwy pogrzebu oraz uprawnienie do kościoła osób zakonnych i duchownych**

Duchownymi zgodnie z KPK z 1983 roku są święci szafarze, czyli ci wszyscy, którzy przyjęli święcenia, natomiast kan. 1009 § 1 KPK z 1983 roku, stwierdza, że: „Święceniami są: biskupstwo, prezbiterat i diakonat”<sup>41</sup>.

Kan. 207 § 2 KPK z 1983 roku osobami zakonnymi są ci, którzy: „profesją rad ewangelicznych, przez śluby lub inne święte więzy, przez Kościół uznane i zatwierdzone, w sposób szczególnie poświęcają się Bogu a także pomagają w zbawczej misji Kościoła. Ich stan, choć nie odnosi się do hierarchicznej struktury Kościoła, jednak należy do jego życia i świętości”<sup>42</sup>.

Członkiem instytutu zakonnego lub stowarzyszenia życia apostołskiego jest ten, kto złożył w danym instytucie profesję zakonną, czasową czy też wieczystą, poprzez którą członek zobowiązał się przez ślub publiczny do zachowania trzech rad ewangelicznych, tj. posłuszeństwa, czystości i ubóstwa, a także został konsekrowany Bogu oraz nie opuścił wspólnoty zakonnej albo nie został z niej usunięty<sup>43</sup>.

Istotnie ważne jest to, że prawo kanoniczne nie zawiera przepisów dotyczących szafarstwa pogrzebu duchownych wszystkich stopni święceń.

Zgodnie z kan. 1179 KPK z 1983 roku, członkowi instytutu zakonnego lub stowarzyszenia życia apostołskiego przysługuje prawo do tego, aby nabożeństwo pogrzebowe odbyło się w kościele bądź kaplicy własnego instytutu lub stowarzyszenia. Uprawnienie to odnosi się do wszystkich zakonników i członków stowarzyszeń życia apostołskiego. Przysługujące prawo nie wyklucza możliwości wyboru innego kościoła nabożeństwa pogrzebowego za zmarłego zakonnika lub członka stowarzyszenia życia apostołskiego<sup>44</sup>.

Jeśli pogrzeb kościelny takiego członka ma wyjątkowo odbyć się w innym kościele bądź kaplicy, to należy zachować w tej sytuacji przepisy kan. 1177 § 2 KPK z 1983 roku. Natomiast zgodnie z kan. 1177 § 3 KPK z 1983 roku należy zaznaczyć, że w przypadku, kiedy śmierć członka instytutu zakonnego lub stowarzyszenia życia apostołskiego nastąpiła poza klasztorem, a przeniesienie jego ciała do kościoła lub kaplicy zakonnej bądź innego wybranego kościoła nabożeństwa pogrzebowego, zgodnie z prawem lub też wskazanego w prawie

<sup>40</sup> Tamże, s. 394.

<sup>41</sup> KPK, kan. 1009 § 1.

<sup>42</sup> Tamże, kan. 207 § 2.

<sup>43</sup> Por. J. Krukowski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. III/2, cz. 2, *Uświęcające zadanie Kościoła*, dz. cyt., s. 392-393.

<sup>44</sup> Tamże.

partykularnym, spotkałoby się z dużymi utrudnieniami, to w takiej sytuacji nabożeństwo żałobne należy odprawić w kościele parafii miejsca śmierci<sup>45</sup>.

W przypadku pogrzebu kościelnego członków instytucji świeckich, którzy nie prowadzą życia braterskiego we wspólnocie na wzór zakonników, należy zastosować ich prawo własne i normy ogólne, które dotyczą pogrzebu wszystkich wiernych, ponieważ nie posiadają oni własnego kościoła lub kaplicy<sup>46</sup>.

Na podstawie kan. 1178 KPK z 1983 roku pogrzeb kościelny biskupa diecezjalnego powinien być odprawiony w jego własnym kościele katedralnym, chyba że wybrał on inny kościół. Natomiast przez kościół katedralny rozumie się znacznie szerszą świątynię, w której znajduje się tron biskupa diecezjalnego. Dodatkowo kan. 1242 KPK z 1983 roku wyraża zgodę na pochówek we własnym kościele katedralnym ciała biskupów diecezjalnych, także emerytowanych, którzy winni być chowani we własnym kościele. Kan. 1178 KPK z 1983 roku przewiduje, że w przypadku kardynałów będących biskupami diecezjalnymi, miejscem nabożeństwa pogrzebowego jest ich własny kościół katedralny bądź jakiś inny, który został przez nich wybrany zgodnie z przepisami prawa<sup>47</sup>. Podobnym przywilejem cieszą się kardynałowie w stopniu kapłańskim i diakonańskim, którzy jednocześnie nie są biskupami diecezjalnymi<sup>48</sup>. Jednak wszyscy kardynałowie mają prawo wybrać kościół nabożeństwa pogrzebowego zgodnie z kan. 1177 § 2 KPK 1983 roku. W przypadku prałata i opata terytorialnego, kościołami nabożeństwa pogrzebowego są ich kościoły własne, to samo dotyczy także pogrzebu kościelnego kanoników kapituł katedralnych i kolegiackich<sup>49</sup>. Biskupom pomocniczym, innym biskupom tytularnym, prefektom apostolskim, administratorom apostolskim i nuncjuszom apostolskim, jeżeli nie wybrali kościoła nabożeństwa pogrzebowego, przysługuje prawo do tego, aby ich pogrzeb kościelny został odprawiony w ich własnej parafii<sup>50</sup>.

W świetle przepisów prawa liturgicznego pogrzeb kościelny za zmarłego papieża sprawują kardynałowie<sup>51</sup>, natomiast za zmarłego biskupa diecezjalnego członkowie kapituły katedralnej<sup>52</sup>. Prawo kanoniczne przewiduje, że kościołem nabożeństwa pogrzebowego za Biskupa Rzymu jest Bazylika Watykańska św. Piotra, dlatego że jest własną katedrą papieża. W przypadku śmierci następcy św. Piotra poza Rzymem, kolegium kardynalskie powinno uczynić wszystko,

<sup>45</sup> Tamże.

<sup>46</sup> Tamże.

<sup>47</sup> Tamże, s. 391-392.

<sup>48</sup> Por. Jan XXIII, *Motu proprio Suburbicariis sedibus*, AAS 54(1962), s. 256; E. Szafrowski, *Współpracownicy papieża w pasterskim posługiwaniu*, Warszawa 1979, s. 68.

<sup>49</sup> Por. A. Kalinowski, *Cmentarze. Ewolucja przepisów w kościelnym ustawodawstwie kodeksowym XX wieku*, Pelpin 2001, s. 48; J. Gołąb, *Prawo do pogrzebu...*, dz. cyt., s. 109-114.

<sup>50</sup> Por. J. Krukowski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. III/2, cz. 2, *Uświęcające zadanie Kościoła*, dz. cyt., s. 389-391.

<sup>51</sup> Por. Jan Paweł II, *Universi Dominici Gregis*, AAS 88(1996), s. 305-343.

<sup>52</sup> Por. Jan XXIII, *Motu proprio Suburbicariis sedibus*, dz. cyt., s. 256.

co jest niezbędne do godnego przeniesienia ciała papieża do Bazyliki Watykańskiej<sup>53</sup>.

#### 4. Pochówek na cmentarzu oraz wpis w księdze zmarłych

Uprawnienie do miejsca pogrzebania na jakimś cmentarzu jest uzależnione od tego, czy mamy do czynienia z wiernym świeckim, duchownym czy zakonnikiem, a także od realizacji prawa wyboru przez wiernego do określonego cmentarza. Następnie, zgodnie z kan. 1182 KPK z 1983 roku i postanowieniami prawa partykularnego, po pogrzebie należy sporządzić akt w księdze zmarłych<sup>54</sup>.

##### 4.1. Uprawnienie do pochówku na cmentarzu

Prawo kanoniczne określa obowiązek prawny grzebania wiernych zmarłych na cmentarzu parafialnym pod warunkiem, że parafia posiada własny cmentarz. Norma ta została określona w kan. 1180 § 1 KPK z 1983 roku: „Jeśli parafia posiada własny cmentarz, na nim powinni być grzebani wierni zmarli, chyba że inny cmentarz został zgodnie z prawem wybrany przez samego zmarłego albo przez tych, do których należy zajęcie się pogrzebem zmarłego”<sup>55</sup>. Dlatego też uprawnienie do pochowania ciała bądź prochów na własnym cmentarzu parafialnym ma każdy wierny pod warunkiem, że jego parafia posiada własny cmentarz parafialny, chyba że wierny zmarły albo wybrał inny cmentarz albo owego wyboru dokonały osoby, do których należy zajęcie się pogrzebem wiernego zmarłego. Zgodnie z przepisami prawa kanonicznego, wybór cmentarza parafialnego lub innego miejsca pochowania ciała bądź prochów, został pozostawiony wiernemu, który ma prawo o tym zdecydować przed swoją śmiercią. W związku z tym ci, do których należy zajęcie się pogrzebem, powinni uszanować jego decyzję<sup>56</sup>.

W myśl kan. 1241 § 1 KPK z 1983 roku, instytuty zakonne mogą posiadać własne cmentarze zakonne. Należy zaznaczyć, że pochówek zakonnika może również nastąpić na innym wybranym cmentarzu przez zmarłego zakonnika, pod warunkiem, że nie zrzekł się on prawa wyboru cmentarza albo nie zabroniły mu tego reguły lub konstytucje zakonne<sup>57</sup>.

Kan. 1242 KPK z 1983 roku zakazuje grzebania ciał zmarłych w kościołach, jednak w niniejszym przepisie wyróżnia tych, których ciała wolno pogrzebać w ich własnym kościele: „W kościołach nie należy grzebać zmarłych,

<sup>53</sup> Por. Jan Paweł II, *Universi Dominici Gregis*, dz. cyt., s. 305-343.

<sup>54</sup> Por. KPK, kan. 1182: „Po pogrzebie należy sporządzić akt w księdze zmarłych zgodnie z postanowieniami prawa partykularnego”.

<sup>55</sup> KPK, kan. 1180 § 1.

<sup>56</sup> Por. J. Krukowski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. III/2, cz. 2, *Uświęcające zadanie Kościoła*, dz. cyt., s. 393, J. Gołąb, *Prawo do pogrzebu...*, dz. cyt., s. 122-127.

<sup>57</sup> Por. J. Krukowski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. III/2, cz. 2, *Uświęcające zadanie Kościoła*, dz. cyt., s. 393, J. Gołąb, *Prawo do pogrzebu...*, dz. cyt., s. 122-127.

chyba że chodzi o Biskupa Rzymkiego, kardynałów lub biskupów diecezjalnych, również emerytowanych, którzy powinni być chowani we własnym kościele<sup>58</sup>. W związku z tym, że w myśl kan. 381 § 2 KPK z 1983 roku z biskupami diecezjalnymi są również zrównani prałat terytorialny oraz opat terytorialny, przepis kan. 1242 KPK z 1983 roku odnosi się również i do nich<sup>59</sup>.

Należy również zaznaczyć, że zgodnie z obowiązującym prawem w Polsce zmarłym niewierzącym, innowiercom czy też osobom pozbawionym pogrzebu kościelnego nie można odmówić pochówku na cmentarzu wyznaniowym, pod warunkiem, że w danej miejscowości nie ma cmentarza komunalnego bądź innego, na którym mogliby być pochowani. Nie można także odmówić pogrzebania zwłok osób, które posiadają nabyte prawo do pochówku na cmentarzu katolickim. Przykładem takich osób mogą być ludzie, którzy posiadają na takich cmentarzach grobowce rodzinne czy wykupione miejsce na cmentarzu katolickim. W powyższych sytuacjach chodzi jedynie o udostępnienie miejsca na cmentarzu katolickim, a nie o celebrację pogrzebu kościelnego<sup>60</sup>.

#### 4.2. Wpis w księdze zmarłych

Kan. 535 § 1 KPK 183 roku, stwierdza, że księgi zmarłych mają być obowiązkowo prowadzone w każdej parafii. Księgi zmarłych podlegają kontroli biskupa podczas wizytacji. Przeważnie w księgach zmarłych zapisuje się imię i nazwisko zmarłego, datę i miejsce jego urodzenia oraz zgonu, imiona i nazwiska rodziców i ewentualnie współmałżonka osoby zmarłej, a także datę i miejsce pogrzebu kościelnego, przyjęte sakramenty przed śmiercią oraz miejsce pochowania ciała bądź prochów. W Rzeczypospolitej Polskiej wpisu dokonuje się na podstawie karty zgonu, która jest wystawiana przez lekarza oraz poświadczona przez Urząd Stanu Cywilnego bądź też na podstawie aktu zgonu, który jest wystawiany przez USC, pod warunkiem, że karta zgonu pozostaje w administracji cmentarza. Należy zaznaczyć, że do parafialnej księgi zmarłych wpisuje się tylko te osoby, które miały pogrzeb katolicki. Jeśli na cmentarzu katolickim są grzebane ciała zmarłych niekatolików, innowierców lub osób, które zostały pozbawione pogrzebu kościelnego, to takie osoby zmarłe wpisuje się tylko do księgi cmentarnej, która jest prowadzona przez administrację cmentarza<sup>61</sup>.

### 5. Podsumowanie

Przeprowadzona analiza źródeł prawa kanonicznego i polskiego, a także szeroko pojętej literatury przedmiotu udowadnia, że problematyka prawa do

<sup>58</sup> KPK, kan. 1242.

<sup>59</sup> Por. KPK, kan. 381 § 2: „Jeśli co innego nie wynika z natury rzeczy lub z przepisu prawa, z biskupem diecezjalnym są zrównani w prawie ci, którzy są zwierzchnikami wspólnot wierzących, o których w kan. 368”.

<sup>60</sup> Por. J. Krukowski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. III/2, cz. 2, *Uświęcające zadanie Kościoła*, dz. cyt., s. 393.

<sup>61</sup> Tamże, s. 395-396.

pogrzebu i jego wykonania jest bardzo złożona. Dyscyplina prawna związana z pogrzebem jest tak dawna, jak długa jest historia człowieka. Liturgia, prawo kanoniczne i prawodawstwo polskie na przestrzeni całych swoich dziejów podkreślały znaczenie tego prawa i ustawicznie pogłębiały jego treść, rozwijając je i wzbogacając o nowe elementy.

Należy zauważyć, że w świadomości każdego człowieka tkwi mocno zakorzenione poczucie prawa do godnego pogrzebu. Świadomość ta związana jest z przekonaniem, że jest ono przyrodzonym i niezbywalnym prawem każdej osoby. W miarę rozwoju podstawowych praw człowieka, które wynikają z jego godności, zarówno prawodawstwo kościelne, jak i państwowe, zaczęło dostrzegać potrzebę ochrony prawa do pogrzebu przed jakimikolwiek naruszeniami, bez względu na to, czy pochodzą one od pojedynczych osób, zbiorowości, czy nawet od organów władzy. Cześć dla zmarłych wyraża się w polskiej kulturze od wieków m.in. poprzez spełnienie obowiązku pochowania ciała.

Prawo do pogrzebu mieści się w katalogu spraw mieszanych, leżących w polu zainteresowania wspólnoty religijnej i państwa, dlatego też każde z nich dokonuje jego pozytywizacji w granicach posiadanej autonomii.

Jak już wspomniano prawo do pogrzebu w Kościele jest prawem podmiotowym względnym, a w związku z tym powinność do pochówku spoczywa nie na wszystkich, ale na konkretnej wspólnocie kościelnej. Dodatkowo prawo do pogrzebu jest prawem podmiotowym bezwzględnym, tzn. że nikt nie może przeszkodzić w realizacji tegoż prawa, gdyż nikogo nie można pozbawić pogrzebu<sup>62</sup>.

\* \* \*

## **Explanation of the Problem of the Celebration of the Church Funeral along with its Historical Approach**

### **Summary**

The issue presented in this article aims to explain the concept of ecclesiastical burial and shows the richness of its forms included in liturgical and law provisions in Code of Canon Law of 1917, "Ordo Exequiarum", Johanno-Pauline Code, „Burial Rites” adjusted to Polish diocese. The issue is shown in different sources and literature on the subject.

It also shows the historical development of ecclesiastical burial law from the beginnings of Church to promulgation of the new Code of Canon Law of 1983. This thesis allows to understand the position of Church and state on burial law. It points out the historical development of ecclesiastical burial law and the reform of burial law emerged during Third Vatican Council resulting in current Polish law rules and Code of Canon Law.

---

<sup>62</sup> B. Margański, *Podstawy teologiczne odnowionego rytu pogrzebowego*, dz. cyt., s. 7.

**Keywords:** burial, burial law, Code of Canon Law, burial rites, the history of burial canon law.

## Bibliografia

### Źródła

- Benedykt XVI, *Motu proprio Omnium in mentem*, AAS 102 (2010), s. 8-10.  
*Biblia Tysiąclecia*, Poznań 2014.  
 Jan Paweł II, *Universi Dominici Gregis*, AAS 88 (1996), s. 305-343.  
 Jan XXIII, *Motu proprio Suburbicariis sedibus*, AAS 54 (1962) s. 253-300.  
*Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.  
 Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, *Obrzęd błogosławienia cmentarza*, w: *Obrzędy Błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1994.  
 Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja liturgiczno-duszpasterska Episkopatu Polski o pogrzebie i modlitwach za zmarłych*, w: *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2005.  
 Konferencja Episkopatu Polski, *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2005.  
 KPK/1983, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Paulus II promulgatus, Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.

### Opracowania

- Bączkiewicz F., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. II, Opole 1958.  
 Chudyński S., *Pogrzeb*, w: *Encyklopedia Kościelna*, red. M. Nowodworski, Warszawa 1894.  
 Gołąb J., *Prawo do pogrzebu i jego wykonanie w prawie kanonicznym i polskim*, Warszawa 2004.  
 Greniuk F., *Odnowa liturgii pogrzebowej. Materiały pomocnicze do wykładów z liturgiki*, red. F. Blachnicki, Lublin 1970.  
 Jaskulski W., *Komu kapłani powinni odmawiać pogrzebu kościelnego*, „Przegląd Kościelny” 11(1889), s. 50-52.  
 Kalinowski A., *Cmentarze. Ewolucja przepisów w kościelnym ustawodawstwie kodeksowym XX wieku*, Pelpin 2001.  
 Krukowski J., *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. II/I, księga II, *Lud Boży*, Poznań 2005.  
 Krukowski J., *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. III/2, cz. 2, *Uświęcające zadanie Kościoła. Pozostałe akty kultu Bożego*, Poznań 2010.  
 Lipiński A., *Pogrzeb u Hebrajczyków*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, opr. S. Gall i in., Warszawa 1913.  
 Margański B., *Podstawy teologiczne odnowionego rytu pogrzebowego*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 27(1974), nr 1-2, s. 6-14.  
 Pawluk T., *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, t. II, Olsztyn 1986.  
 Puchalski F., *Kwestia dozorów cmentarzy rzymsko-katolickich*, „Przegląd Katolicki” 65(1927).  
 Puchalski F., *O cmentarzach*, „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” 16(1926), nr 5, s. 195-200.  
 Szamota S., *Odnowiony ryt chrześcijańskiego pogrzebu*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 25(1972), nr 4-5, s. 249-256.  
 Szafronowski E., *Współpracownicy papieża w pasterskim posługiwaniu*, Warszawa 1979.  
 Szwagrzyk T., *Samobójstwo i pogrzeb kościelny*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 14(1961), s. 232-242.